

Skisser
FRÅN
DET GAMLA WIBORG.
Af K. A. WREDE.

Med historisk text af GABRIEL LAGUS.

HAGELSTAMS BOKHANDEL i distribution.

HELSINGFORS 1895.

Aktiebolaget F. Tilgmanns bok- och stentryckeri.

Denna lilla publikation har att tacka en tillfällighet för sitt upphof. Då en konstvän, herr kommerserådet Fredric Rettig i Åbo, som så ofta förut med öppet hjärta och öppen hand visat sitt intresse för Finlands kultur och lif i den gångna tid, fick se originalen till en del af de här sedan reproducerade skizzerna, rådde han till deras fullständigande och utgifvande, i det hopp att de i sin mån kunde i våra hem väcka känsla för våra historiska minnesmärken. De göra icke anspråk på att vara fullfärdiga konstverk, utan vilja blott gälla för hvad de äro, arkitekturskizzer och ögonblicksbilder, tecknade nästan utan undantag efter naturen på fri hand.

När tecknaren, sedan beslut fattats om bildernas utsändande i offentligheten, vände sig till mig med uppmaning att beledsaga dem med en kort text, hvarken ville eller kunde jag undandraga mig att på så sätt medverka till företaget, ehuru jag insåg, att det snäfvade utrymme, jag hade att disponera öfver, omöjliggjorde hvarje mera intresseväckande skildring. De rader, som åtfölja bilderna, torde dock vara nog att ingifva den, för hvilken deras föremål äro obekanta, en föreställning om huru dessa uppstått samt, naturligtvis mer eller mindre förändrade, kunnat fortbestå under skilda, hvarandra så olika, tidsåldrar.

Den, som önskar närmare underrättelser om de aftecknade byggnaderna, hänvisas hvad angår slottet till A. Hackmans uppsats. »Några meddelanden om Wiborgs slott under Vasakonungarne», införd i den af Wib. studentafdelningen utgifna kalendern »Kaukomieli II», och beträffande staden samt delvis äfven slottet till den på Wiborgs stads bekostnad af undertecknad utgifna minnesskriften »Ur Wiborgs Historia I».

G. L.

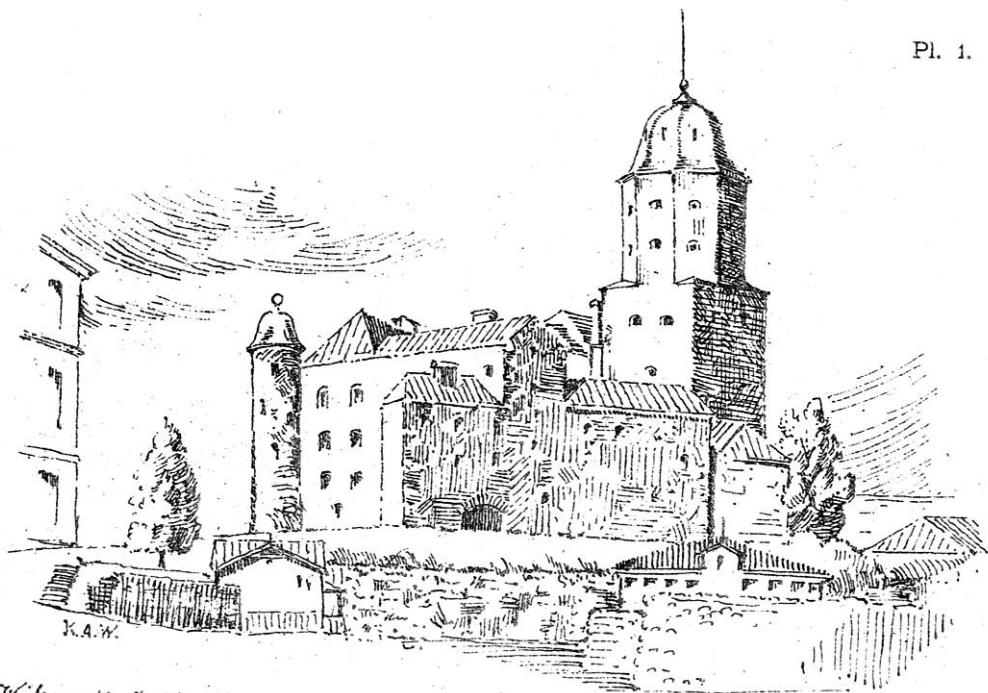
Wiborås slott.

Plansch 1—4.

Uppkomsten af denna vackra borg förlorar sig i seklernas natt. Har man också skäl till antagandet, att de första försvarsverken på den lilla holme, där den står, grundlades samtidigt med riksmarsken Tyrgils Knutssons eröfrande af Karelen, så förtigas dock af en missunsam häfd alla närmare detaljer härvid, och den endast några årtionden senare använda benämningen slott gifver oss heller ingen rätt att tänka oss något, som ens närmelsevis skulle motsvara de äldsta rester, som ännu från tidigare perioder finnas kvar.

Det torde dock få anses som visst, att nedra delen af det starka Olofstornet är den kärna, kring hvilken alla öfriga byggnader med tiden uppstodo, ofta efter långa intervaller och förändrade med följande tiders nya behof. Då man dessutom vet, att högförnäme och mäktige höfdingar, vande vid århundradets högsta lyx, med sina familjer och talrika hofmän, åtminstone från 1400-talets början, residerade här, måste borgen då redan innehållit boningar värdiga ett sådant ändamål. I Karlskrönikan, rättare i en senare variant därtill, uppgifves också att Karl Knutsson Bonde, som bodde här från 1442 till 1448, då han

Wilburg 10. 8. 95.

afreste och blef vald till rikets konung, »kostligen byggt på detta fäste och försett det med sköna gemak», hvarför den förmodan är berättigad, att den egentliga hufvudbyggnaden redan på medlet af 15:de seklet hade ungefär samma utsträckning, om också icke samma höjd som sedan, då den innehades af Tottarne och längre fram af Erik Turesson Bjelke.

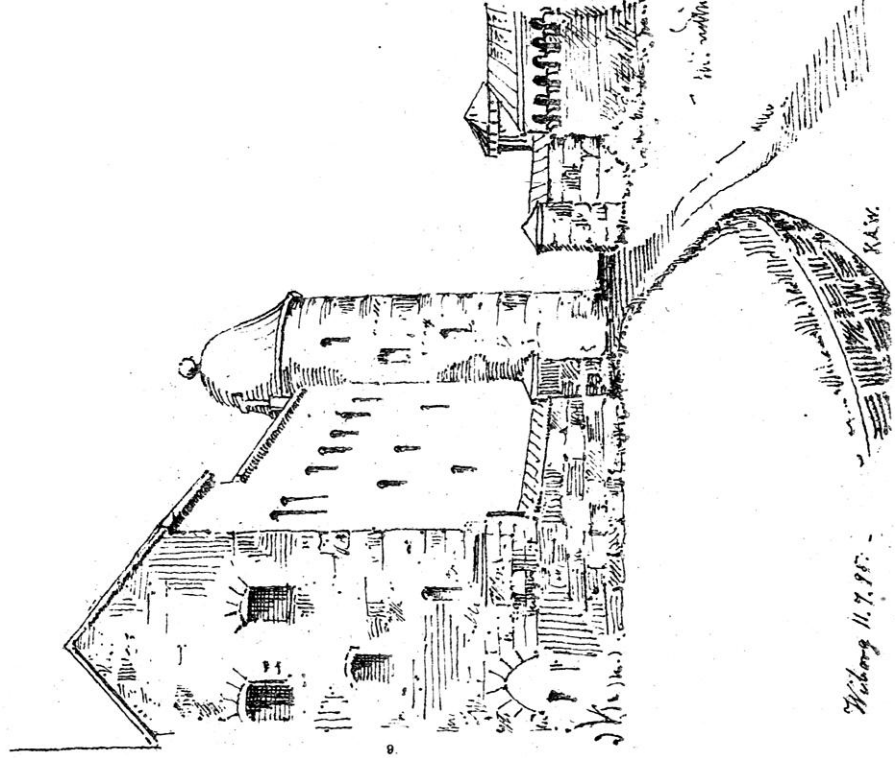
Hvad grefve Johan af Hoja, Gustaf Vasas svåger, som från medlet af 1520-talet till år 1534, kanske dock icke i en följd, residerade här, tillgjort till byggnadernas fullkomnande, har icke af urkunderna antecknats, men att de någon tid senare befunno sig i tämligen skralt skick, intygas af Vasakonungarnes fortsatta ansträngningar för deras förbättrande och utvidgande.

Och likvisst förbereddes redan nu slottets detronisering såsom traktens förnämsta skydd, i det småningom en allt större vikt lades på själfva Wiborgs stads befestande. Den förseddes med murar redan på 1470-talet, vid hvilka efterhand det ena tornet efter det andra uppstod, och ju längre det led, dess klarare blef det för de herskande, att Karelens och därigenom hela landets säkerhet i första hand berodde af det motstånd, fienden här fick röna. Krigsväsendets förändring genom krutets allmännare användande och artilleriets fullkomnande väckte snart tanken på att de gamla tornen (bilderna 9, 10, 11) under de förändrade förhållandena voro till föga nytta och att den fingervisning borde följas, som befästningskonstens senare utveckling gifvit. Sålunda uppstod Wiborgs hornverk, en stor fyrkant öster om den då varande staden och omfattande ytan mellan den gamla vallen från Runda tornet till n. v. finska klockstapeln och sjön samt en på andra sidan byggd ny vall

mellan den då anlagda Pantsarlaksbastionen (bild 16) och n. v. esplanadkaféet, där också en bastion fick plats. Ändpunkterna förenades med s. k. kurtinor, af hvilka den ena i alldeles förändrad form finnes qvar i vallen vid simhusen. Detta för tiden så betydande försvarsverk fullbordades på Johan III:s tid, och inom dess gränser uppstod snart en skild stor stadsdel.

Sedan riksgränsen genom freden i Stolbova (1617) blifvit framskjuten långt mot öster, förslappades intresset för såväl slottets som stadens befästningsverk, hvilka härefter endast då och då nödtorftigt underhöllas. Först när på Karl XII:s tid de politiska förvecklingarna läto förstå, att nya, i följd af Rysslands konsolidering kraftigare, anfall än förut kunde i en snar framtid väntas, grep man sig verket mera energiskt an, och både slottet och staden sattes i det försvarsskick, som de starkt medtagna hjälpkällorna medgåfvo.

Under 1706 års belägring spelade den gamla borgen ingen roll, emedan anfallet endast skedde från östra landssidan, men år 1710, då angreppet understöddes af en stor flotta och en talrik, med alla tekniska medel utrustad, belägringskår fattat posto på Siikaniemi halfö, blefvo såväl slottet som stadens bastioner beskjutna från skilda punkter. Får man i brist på tillförlitliga uppgifter i handlingarna sätta obetingad lit till en svensk karta öfver belägringen, skulle det förra ansatts från tre stora batterier, ett uppfördt på högsta punkten af Qvarnberget på den nämnda halfön, ett vid broändan och ett icke långt därifrån, ungefär på den punkt, där ingenjörkasernen står i dag. På de ryska belägringskartorna äro däremot inga skottlinier dragna mot slottet. Såsom allmänt bekant tågade tsar Peter efter

Wiborg 11.7.95.

kapitulationen i spetsen för Preobraschenska gardet in i staden på en träbro, slagen öfver sundet till motsatta stranden, i hvars vall kanonelden åstadkommit breda brescher.

Ett danskt sändebud, som någon vecka efter öfvergången besökte Wiborg, berättar i sin skildring om den glädje, som med anledning af segern herskade i ryska lägret, där festiviteter och dryckesgillen hörde till dagens ordning. Sålunda skall tsar Peter stigit upp i tornet Herman, otvifvelaktigt en misskrifning, och vid hvarje af dess fem afsatser, alla späckade med kanoner, som under belägringen tillfogat honom stor skada, med sin åtföljande svit tappert anlitat de medhafda vin-, öl- och bränvinsflaskorna, isynnerhet då högsta hvarfvet nåtts.

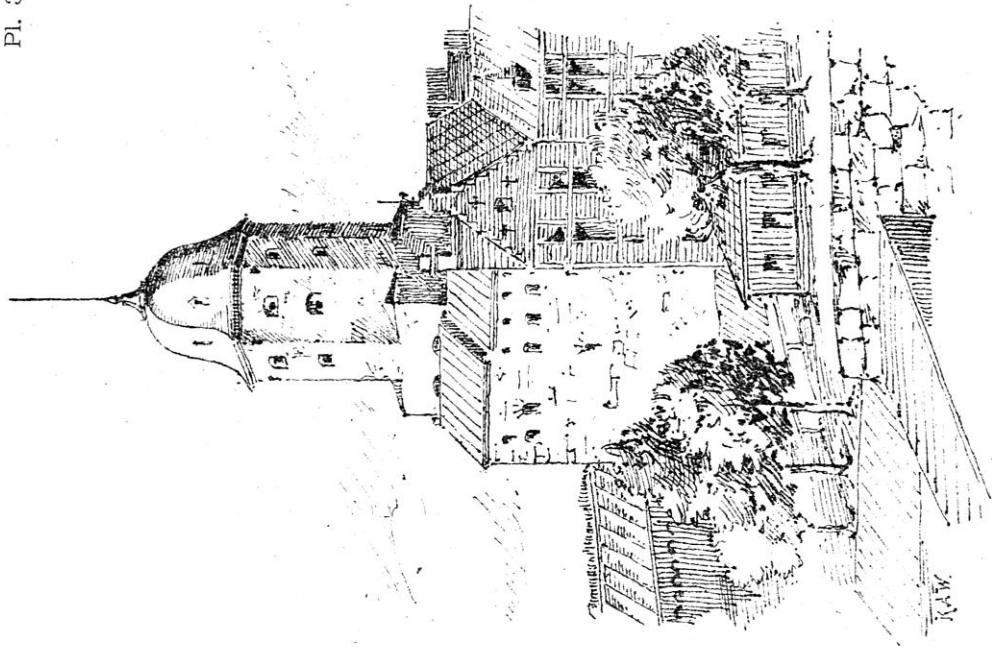
Men det finnes äfven ett annat intyg om att slottstornet, och något annat kan svårigen menas af skildraren, icke vid bombardemanget kunnat blifva så särdeles skadadt. I en svensk resebeskrifning af år 1735 säges visserligen, att slottet till största delen vid belägringen blef ruineradt och att inga flere rum än de, som behöfdes för landskansliet och ränteriet, dittills reparerats, men det uppgifves därjämte, att tornet ännu var försedt med kanoner, hvarur sköts vid solenna tillfällen. Huru likgiltigt de nye herrarne förhöllo sig till den minnesrika borgen, framgår också ur deras försök året härefter att för provincial kansliets (= guvernörskansliets) räkning aptera stadens rådhus (bild 12). Då magistraten förklarade, att den på intet villkor kunde afstå detta, som tillhörde Wiborgs stad, och hänvisade inkräktarne till slottet, som i svenska tiden af landsböfdingarne för detta ändamål begagnats, svarade prov. kansliet, att slottet var fullkomligt obegagneligt, såsom i grund

förfallet, kallt, fuktigt, med läkande tak o. s. v. Så fick det äfven i det närmaste förblifva, om äfven partiella reparationer tidtals företogos. Ännu så sent som 1806 uppgifver en samtida författare, att där funnos endast få brukbara byggnader, där några embetsverk hade sina sessioner. Det kunde således icke ens blifva fråga om att de ryske regenterne och storfurstarne, liksom fordom medlemmarne af den svenska kongl. familjen, under sin vistelse i staden skulle logerat här. Icke ens för guvernören fanns här tillräckligt utrymme och komfort, än mindre för generalguvernören den korta tid en sådan bodde på orten.

Under vårt århundrade har slottstornet två gånger härjats af eld, den 30 april 1834, då det kl. 10 om qvällen antändes af blixten, och den 7 sept. 1856, då det vid Saima kanals invigning genom någon oförsigtighet vid dess illuminerande råkade i brand. Härefter lemnades det för decennier åt sitt öde att allt vidare förderfvas af storm och regn, under det samtidigt stora andra partier af borgen, jämnt utsatta för samma makters ohejdade anfall, år efter år allt mer grusades. Den tilltänkta restaureringen med finska statsmedel på 1870- och 1880-talen ledde blott till ändlösa underhandlingar med de ryska auktoriteterna, men kunde icke blifva en verklighet, emedan det dyrbara fornminnet icke med full eganderätt öfverlemnades åt Finland. Såsom prof på den numera slutförda ombyggnad, som härefter vidtogs af ryska staten, meddelas i bild 4 en teckning af den restaurerade ingången till tornet från inre borggården.

Det finnes icke någon byggnad i Finland, som oftare och i varmare ordalag beprisats i flydda sekels litteratur. Dess segerrika afvärjande af anfallen från Ryssland, började kort

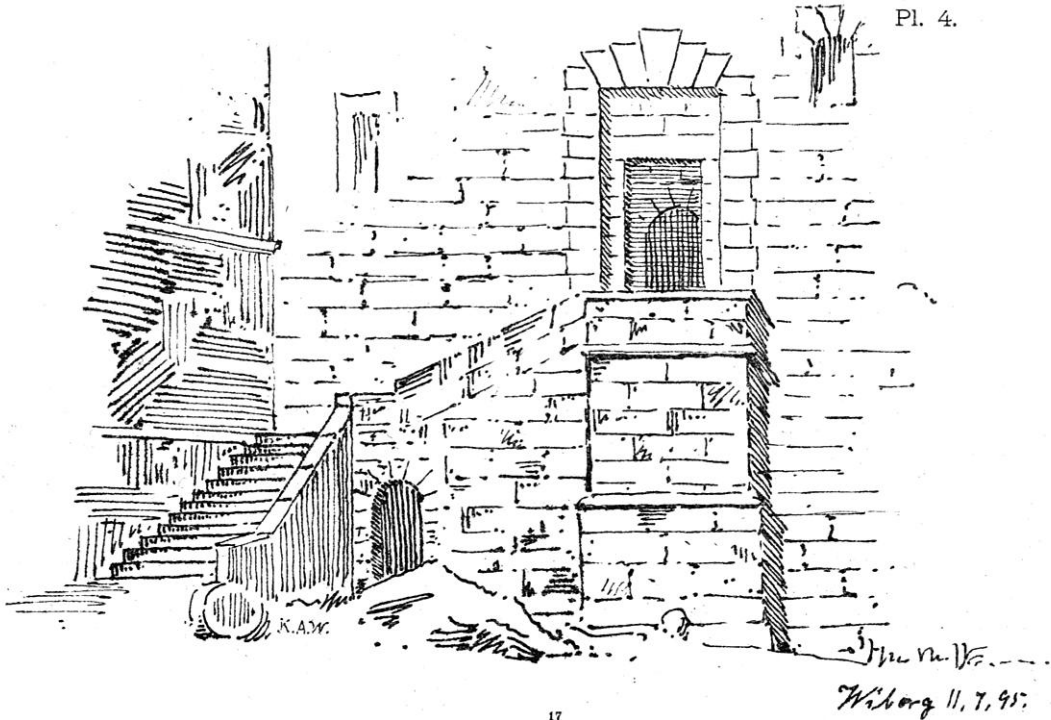

efter dess grundläggning och förnyade hvarje gång detta land kände att dess krafter vuxit, kastade kring dess tinnar en mäktig glans, som lyste oförminskad ännu i tider, då de betänksamme börjat betvifla dess förmåga att gifva samma skydd som förr, och klagan öfver dess förfall redan gång på gång förnummits. Wiborgs slott hade blifvit en symbol för Svea rikes maktställning i Norden och Finlands öde.

Wiborgs gamla domkyrka med dess klockstapel.

Plansch 5, 6.

Hvilka skickelser har icke denna stora, men för öfrigt så oansenliga rektangulära byggnad genomgått! I detta hänseende har den knappt nog en medtäflarinna i vårt land.

Sant är visst att i dag, som är, oändligt litet, kanske icke något annat än grundvalen och äfven den i endast oegentlig mening återstår från dess första tid. Den har dock med allt detta redan i följd af sin plats full rätt att kallas Wiborgs äldsta stadskyrka, och hvad katolicismen på denna aflägsna ort hade att uppvisa af prakt och ståt, var här att finna. När sedan en ny tid randades med en renare tro, så töfvade det ej länge, förrän hon fick det ansvarsfulla uppdraget att vara dess främsta väktarinna i Karelen. Domkyrka åren 1554—1578, då östra Finland, liksom på försök, utgjorde ett eget stift, blef hon för en tid af närmare ett sekel sanktionerad såsom sådan år 1618, då Wiborg åter fick sin egen biskop.

Den stora omhuldnad, hon nu från alla håll, regeringen, slottsbefälet, stiftet och kommunen fick röna, grundade småningom hennes mest lysande dagar, och det i trots af eldens

upprepade hemsökelse. Här brusade (från 1637) den första orgeln i denna del af landet, här upphängdes den ena vapenskölden efter den andra, talande på sitt brokiga språk om de välbornes nitälskan för henne, hit samlades delvis dyrbara gåfvor, kronor, ljusarmar, silfverkannor och kalkar, skänkta af inländska och utländska män, här firades de mångahanda religiösa och politiskt religiösa fester, som århundradet upptagit på sitt program, här döptes de nyfödda barnen från hvarje helst litet förnämare hem, här förde wiborgaren sin unga brud till altaret i zirligt ordnad procession, och här väntades de båda af deras sista hvilorum i den murade familjegravnen under stengolfvet. Förteckningen på de här jordade vore ett register på alla märkligare personer i Wiborg ända in på 18:de seklet. Men äfven mången beryktad man från andra nejder blef här begravnen. Sålunda är det mycket troligt, att den bekante Åbobiskopen Mikael Agricola, hvilken afliden på en resa i Nykyrka år 1557 hemtades hit som lik, fick sin sista jordiska boning i denna kyrkas gästvänliga famn.

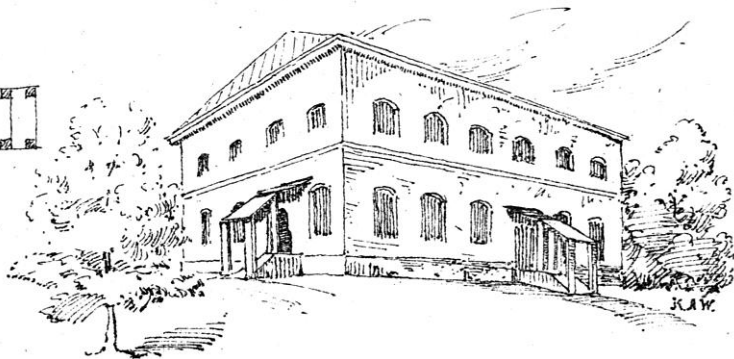
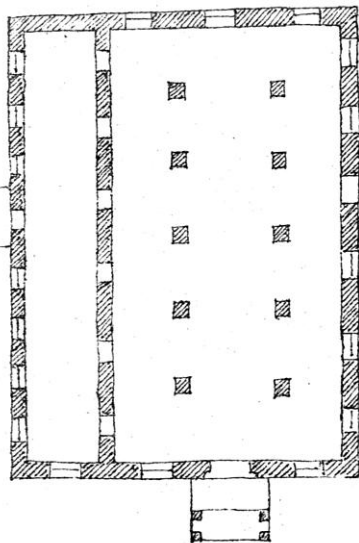
Så kom med 1700-talets ingång kriget på nytt, och äfven i detta tempels historia blef det en vändpunkt. Redan vid belägringen år 1706 något skadad, blef denna kyrka vid den följande af år 1710 så illa medfaren af kanonkulor och bomber, att efter stadens öfvergång ingen möjlighet fanns för det på det nödvändigaste utblottade borgerskapet att försöka återställa den i skick. Det fanns därför ingen rätt till klagan, då segervinnarne gjorde den till sin.

När detta skedde, kan icke så noga utredas. Enligt en sväfvande antydning i en handling, skulle grekisk-katolsk gudstjänst firats här redan 1712; visst är blott att den året

Wiborgs
gamla domkyrka.

Pl. 5.

Wiborg 14, 8, 95.

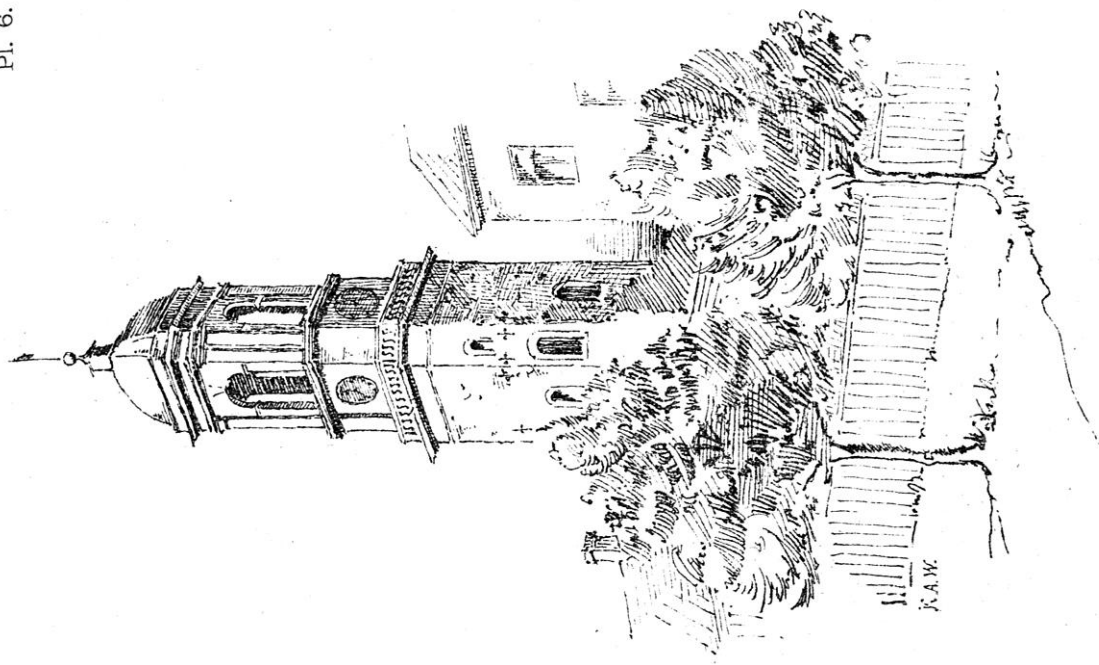
efter fredslutet var för sin nya uppgift restaurerad, och att den härefter ofta kallades rysk domkyrka. De vidtagna förändringarna måste, med hänseende till den grekiska kultens sär-
egna fordringar, hafva varit mycket genomgripande, och ett vittnesbörd finnes från 1730-talet,
att intet mera af det »förra innandömet» lemnats qvar än predikstolen och orgläktarn, hvars
orgel dock redan förut under belägringen förstörts och piporna uppsmälts till kulor. Frå-
gan när och hvarför denna kyrka sedan af ryssarne öfvergafs, måste vänta sitt svar af ännu
okända källor. Ty att hon redan 10 år före den stora branden år 1793, då både hon och
klockstapelns fullkomligt ruinerades, måtte ansetts för sitt ändamål olämplig, framgår ur en
beskrifning om ståthållarskapets solenna införande. Det heter häri, att början gjordes med
ett högtidligt Te Deum i Hospitalskyrkan den 13 jan. (1784), hvarefter några dagar senare
de nya domstolarna fingo sin religiösa invigning i stadskyrkan, »som nu befinner sig i ett
privathus, emedan den egentliga Wiborgska ryska kyrkan skall uppbyggas helt ny». På en
ryska karta öfver staden, affattad några år därefter, kallas dock byggnaden fortfarande rysk
kyrka, hvarjämte den på den officiella kartan af 1794 betecknas såsom »nedbrunna gamla
ryska domkyrkan».

Hvad i dag finnes qvar af templet, vittnar i intet hänseende om dess forna prakt.
Fåfängt söker man de höga spetsgaflarne och de starka hvalfven, som 17:de seklets vältalare
i beundrande uttryck berömt, de hafva instörtat för krigets projektiler och eldens lågor,
och det flata prosaiska tak, hvaraf det i dag betäckes, står i alltför harmonisk öfverens-
stämmelse med dess nya värf att tjena som förrådsrum för militära persedlar. Endast i

fördelningen af utrymmet har man en erinran om dess förra utseende. Vestra ingångsdörrens läge, icke i gafvelväggens midt, utan närmare vinkeln, som bildas af denna och södra muren, är sådant det var i svenska tiden, en följd af den egendomliga grundplanen.

Att ännu under ryska tiden lik, åtminstone stundom, här jordades, synes af bilden 18. I den sarkofag, som här aftecknats, hvilat enligt den ryska påskriften en munk vid namn Sylvester, afliden på 1730-talet.

Finska landsförsamlingens kyrka och klocktorn.

Plansch 7, 8, 9.

När svenska församlingen icke vidare hade domkyrkan till sin disposition, flyttade hon in i den, som från ålder begagnats af den finska, eller Dominikanarnes forna klosterkyrka, som nu till århundradets slut var den enda lutherska i staden.

Denna kyrka, som i sin senare utsträckning torde blifvit färdig år 1481, stod länge efter reformationen halft förfallen och användes blott såsom förvaringsrum än af regeringen, än af borgerskapet, tills hon öfverläts såsom gemensamt gudstjensthus åt finska stads- och landsförsamlingen. Tidpunkten härför är väl icke känd, men troligen inföll den under de år, då Wiborg första gången var stiftsstad.

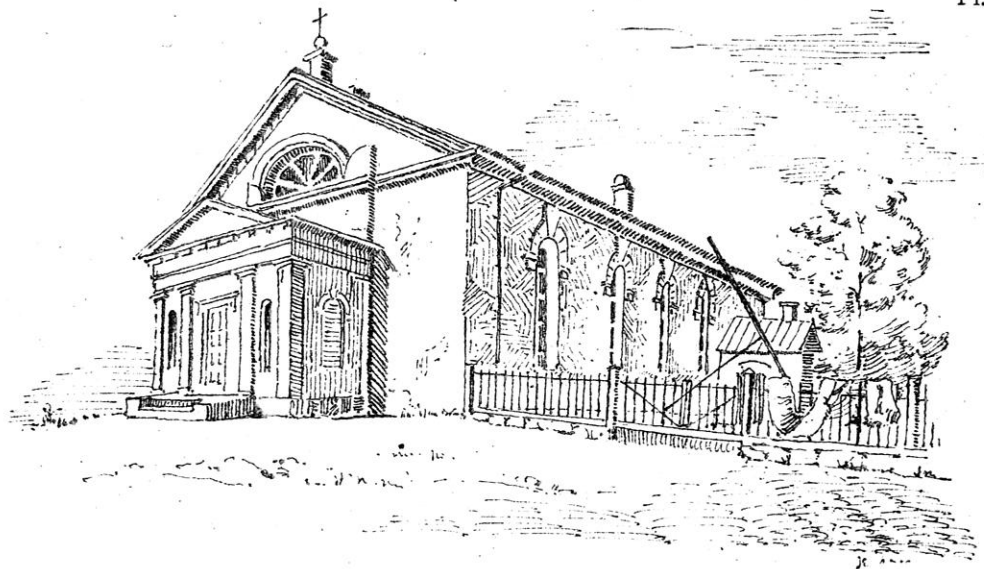
Ehuru äfven hon mången gång fick åtnjuta varm omvårdnad af konung och kommun, kunde hon aldrig i utstyrsel täfla med domkyrkan. Det var först efter öfvergången år 1710 och inflyttningen af svenska församlingen, till hvilken ortens förmögnaste, rättare minst

fattige, såväl svenska som tyska talande hörde, som hon småningom erhöll rikare utsmyckning. Den första kända gåfva bland de många, hvilka sedan efterhand förärades henne, var märkeligt nog af stadens förste ryske kommandant, brigadieren Tschernischeff, som år 1714 skänkte henne ett porträtt af Luther, taget från kyrkan i Vasa.

Under de svåra tiderna efter stadens eröfning var det ingen småsak att få templet i det skick, som den af pröfningar och den gryende pietismen nyväckta religiösa känslan fordrade. Det hade visst vida mindre än domkyrkan lidit af bombardemanget, så att religiösa handlingar någorlunda ostördt kunnat fortgå, och det var äfven hit invånarne sammankallats för afläggande af trohetsed åt den nye herskaren, men icke förty voro skadorna tillräckligt stora, för att under årtionden sätta invånarnes offervillighet på allvarsamt prof.

Man har, i följd af otillräckliga källor, ingen närmare kunskap om de förbättringar, som under ockupationsåren företogos, men då Wiborgs införlifvande i Ryssland genom freden i Nystad (1721) var ett fullbordadt faktum, som ingen ens drömde om att kunde ändras, tog man på allvar i med saken. Genom allmän subskription samlades medel till de svåraste bristernas botande, och enskilde, både utlänningar och inhemske, gifvo föräringar i pengar och föremål. Engelske handlanden Dunn testamenterade en summa, genom David Sesemans försorg inlöstes den stora silfverkannen, som pantsatts i en stund af hårdt betryck, utan att långifvaren fordrade någon ränta, Jockim Suthof Jockimsson skänkte en ny klocka, rådman Hans Schmidt en dopfunt af silfver, handlanden Joh. Thesleff gaf en summa i

Wiborg 15, 8, 95.

kontant, mantalskommissarien Mats Hedenii enka en »kostelig altartafla», Filip Seseman en messhake och pulpetduk till predikstolen o. s. v.

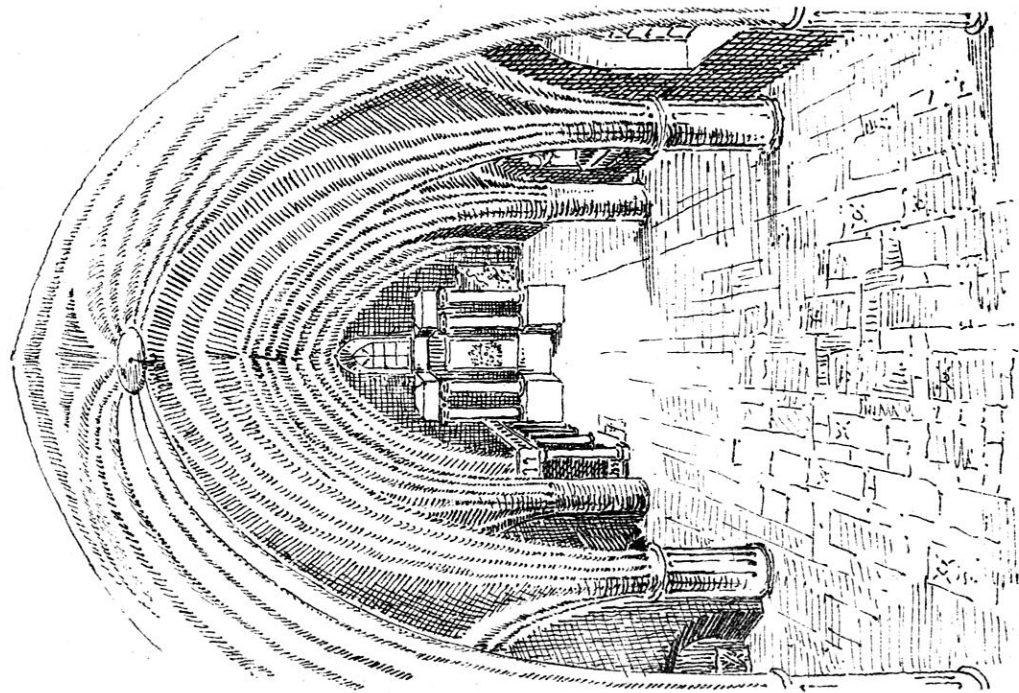
Kom så 1738 års stora vådeld och kyrkan vardt åter en ruin, så att gudstjenst måste hållas i fria luften. Men tiden var, oafsedt denna nya pröfning, ljusare än förr, och med det rikliga bidrag, som gafs af regeringen, synes man icke haft det så svårt att komma till rätta. Redan i slutet af året voro de nya bänkarne och läktarne färdiga, par år senare anskaffades nya klockor i stället för de förstörda, den nya predikstolen, en gåfva af handl. Jürgen Nath, inwegs ungefär samtidigt; Dorothea Fermor, född Bruce, skänkte en oblatask af silfver, handl. Johan Weckrooth gaf en krona med 24 armar, Jockim Suthof Hanssons sterbhus en annan, rådmännen Joh. Thesleff och Krist. Adrian Lado en dyrbar altartafla gjord i Lybeck o. s. v. och redan 1753 erhöll kyrkan orgverk, som den icke haft förut och hvilket dess förfärdigare, Vogel i Lybeck, i egen person uppsatte och hvarpå första gången speltes den 4 juli.

Redan under svenska tiden funnos såväl enskilda som familjegravvar i kyrkan, hvilkas antal till den grad ökades under den ryska, att, enligt en uppgift af år 1758, liken redan då lågo i flere hvarf på hvarandra, hvaraf olidlig stank förorsakades. Under golfvet i sakristian fick öfverkommendanten De Coulon sin graf (1735), ståthållaren Gibertowski erhöll 1759 rätt att uppföra sig familjegrav utom kyrkdörren till söder vid ingången, par år förut hade rådm. Joh. Thesleff inköpt Schwindtska arfvingarnes graf i koret — för att nämna några af de förnämsta. Det år 1774 från styrelsen emanerade framsynta förbudet

emot liks begrafvande i kyrkor synes icke just blifvit respekteradt. Sålunda begrofs här bland andra på 1780-talet generalskan Stupischin, född Schumachern, öfverkommendanten Peter v. Stupischins fru eller enka.

Kyrkans inre utseende efter 1738 till dess totala omändring på 1830-talet synes af bild 8, utgörande en kopia efter en af Elis. Euler gjord vacker aquarell, som ännu i dag hänger i sakristian. Målarinnan, troligen dotter till general Kristoffer v. Euler, år 1808 död i Wiborg, och Anna Wilh. Kristina v. Krabbe äfven hon här afliden (1813), var vid tiden för bildens tagande icke mer i sin första ungdom; hon förekommer redan 1806, kanske tidigare, såsom nattvardsgäst. Vid betraktande af hennes arbete kan man icke annat än hysa den fåfänga önskan, att äfven andra minnesmärken i Wiborg före deras förstörelse eller totala omändring aftecknats med samma varma pietet.

Men skulle denna bild hafva ett än större värde genom att åskådliggöra templets inre arkitektur redan på svenska tiden, ja måhända i dess allmänna hufvuddrag under katolicismens dagar? 1738 års eldsvåda uppgifves visst i trovärdiga handlingar alldeles hafva ruinerat kyrkan, som till och med kallas nedbrunnen, men vissa antydningar tala dock för, att man, liksom i många föregående likartade fall, betydligt öfverdrifvit skadan. Sålunda reserverar sig prosten Melartopaeus i ett magistratsprotokoll af den 22 aug. 1738 för den händelse, att någon del af det förbrända kyrkohvalfvet skulle ramla in, hvilket ådagalägger att detta icke skett vid eldsvådan. Ställd i sammanhang med den relativt korta tid, som restaurationen fordrade, vinner denna notis i hvarje fall ett värde, som är förtjent af fornminnesvännens uppmärksamhet.

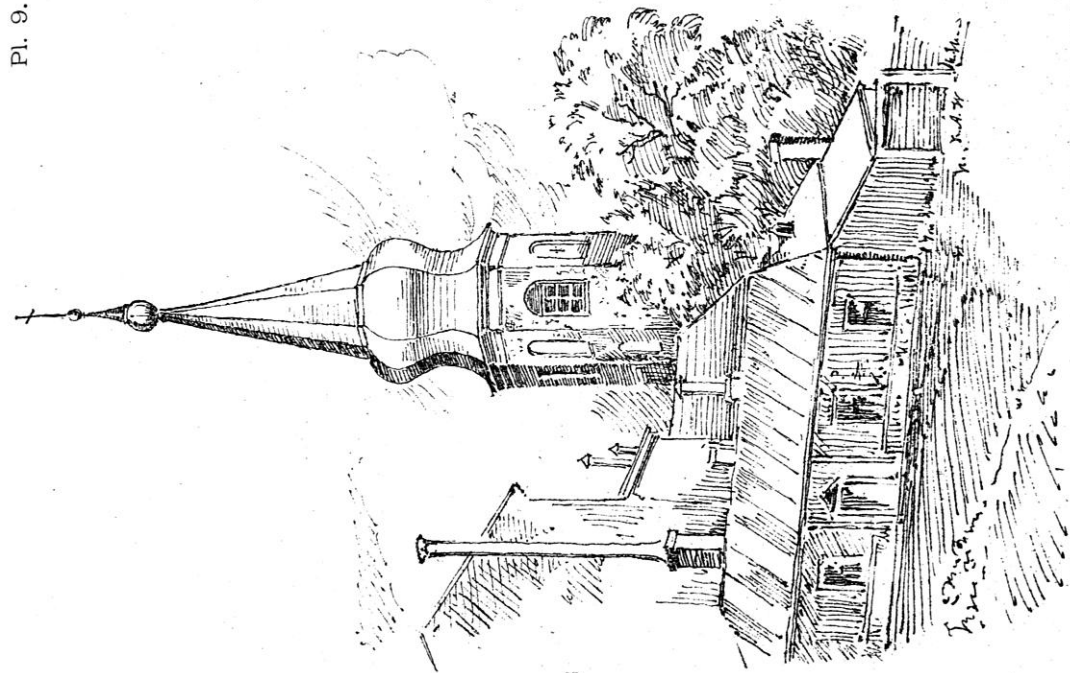
Denna kyrka var en af de få byggnader i staden, som blefvo skonade vid den stora våldelden år 1793. Vid denna tidpunkt hade dock redan åtgärder vidtagits till uppförande af en skild gemensam kyrka för svenska och tyska församlingarna, hvilken senare redan länge haft egen pastor och hvars gudstjenst då begicks i rådhuset.

Om klockstapeln yttras lämpligast några ord i texten till bilderna 10 och 11.

Wiborg 13 VII 94.

Finska klockstapeln, Andreas torn och Runda tornet.

Plansch 9, 10, 11.

Förut har nämnts att stadens äldsta befästningsverk före hornverkets uppkomst utgjordes af murar, som byggdes på 1470-talet. Dessas förnämsta del var sträckan mellan det nu s. k. Runda tornet och det, som sedan i århundraden och ännu i dag begagnas såsom Klosterkyrkans klockstapel. På denna linie låg, emellan de båda nämnda, Andreas tornet.

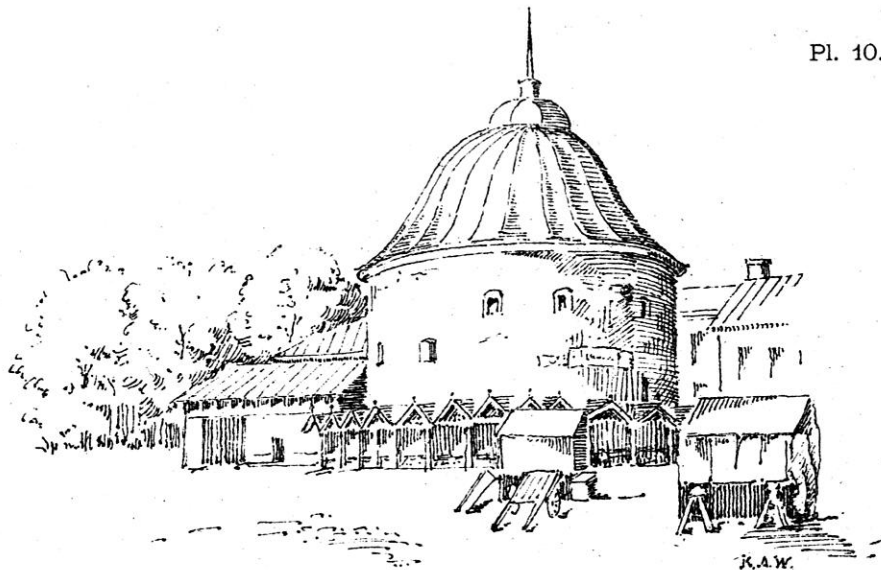
På det förstnämndas plats eller vid den s. k. Karjaporten uppstod sannolikt ett torn samtidigt med själfva murens anläggning, och från 1500-talet meddelas en hel mängd notiser om de bemödanden, som gjordes för att sätta det i fullgiltigt försvarstillstånd. Då det sedan genom hornverkets uppkomst förlorade största delen af sin fortifikatoriska betydelse, blef dess anspråkslösa uppgift att tjena som förvaringsrum för vapen och dylikt, hvarjämte här inrymdes lokal för uppbärande af landstullen på denna sida. Ofta illa medfaret och återrepareradt, har det dock till våra dagar något så när bevarat sin första kända typ.

På bilden n:r 11, utgörande en interiör från gården 21 vid Katarinagatan, kan man i huset till venster upptäcka en möjlig rest af det i Wiborgs historia så beryktade Andreas

tornet, ehuru dock läget icke fullt öfverensstämmer med det på gamla kartor. Den famösa Wiborgska smällen skall också, enligt den äldsta uppgiften, här ha försiggått. Uppförd af granitqvadrar med små tegelstensbitar instuckna i murbruket, är byggnaden i alla fall af mycket tidigt datum. Såsom liggande ungefär i midten af den gamla, sedan s. k. mellanmuren blef detta torn genom den nya befästningsfyrkanten utan minsta vigt för ortens skydd, hvarför det tidigt demolerades.

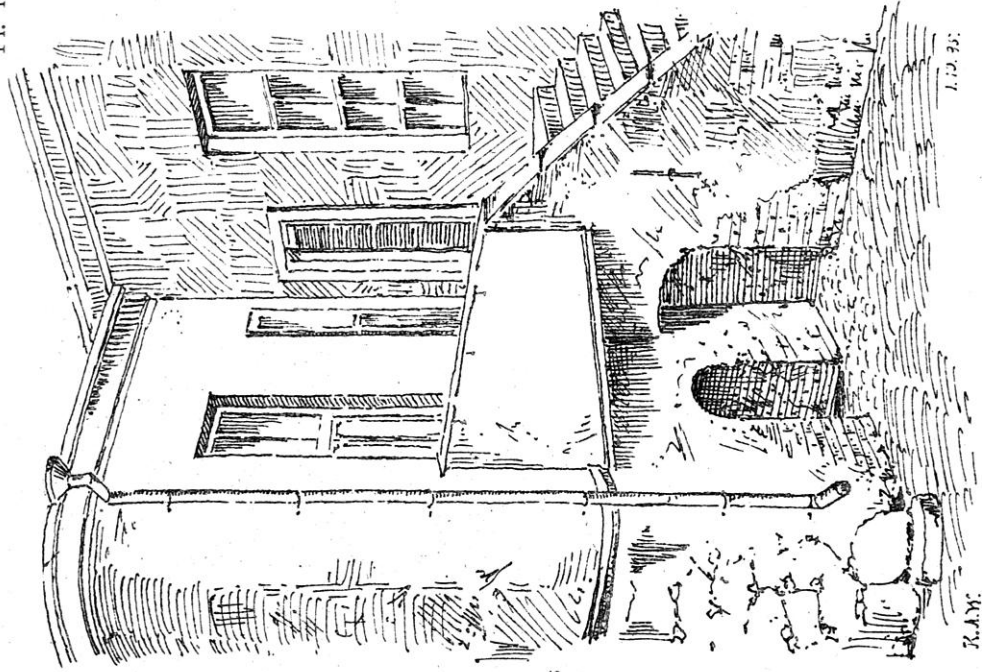
Om det tredje tornet på denna linie (n:r 9) äro, tack vare dess tidiga användande till klockstapel, många underrättelser att tillgå, särdeles från 1600- och 1700-talen. Enligt dessa kan af byggnaden, sådan den ter sig i dag, endast grundvalen göra anspråk på högre ålder. I en fullt pålitlig notis från år 1755 meddelas näml., att hela klockstapeln då på den gamla stenfoten uppbyggdes helt ny, hvarefter taket år 1758 öfverdrogs med förtent järnbleck.

Wiborg 8. 8. 95.

Gård ved Teaterg. i Wilborg.
 Højliggen del gamle Andreastornet.

Wiborås gamla rådhus.

Plansch 12.

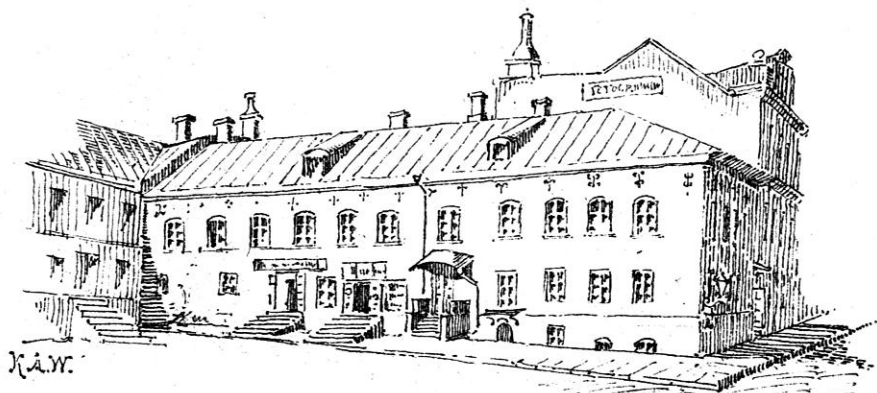
Detta hus, beläget vid det torg, som från ålder och under århundraden utgjorde stadens rätta försäljningsplats, är ett minne af Per Brahes nitälskan för Wiborg. I sammanhang med den af honom påbjudna regulariteten, införd ungefär 1640, hvarigenom gatorna fingo i det närmaste den sträckning de hafva i dag, förmådde han borgerskapet till löftet att uppföra sig ett rådhus af sten.

Men löftet var lättare gifvet än infriadt, och otaliga voro de svårigheter och trasslerier, som uppförandet af denna byggnad ådrog borgmästare och råd. Än måste arbetet afstanna af brist på penningar, än afbröts det af våld, hvarefter det gällde att börja på nytt, och oaktadt de stora lån, hvilka för ändamålet upptagits, gingo årtionden förbi, förrän verket var färdigt. Men sedan utgjorde det för wiborgarne en beständig källa till stolthet. Af en vältalare på 1690-talet kalladt »hela stadens själ», innehöll detta hus icke blott rum för rådstugu- och kämmersrätten samt arkivet, i bottenvåningen var den väl bekanta stadskällaren, där de tongifvande vid ett glas renskt eller mumma diskuterade och kriticerade

dagens händelser. Äfven hände att de förmögnaste, hvilkas hela umgänge icke på en gång kunde rymmas i deras anspråkslösa privatvåningar, här firade sina döttrars bröllop.

Hade den nya rådstugan kostat mycket pengar nog, så hade staden, särdeles under ryska tiden, åtskilliga fördelar af att ha till sin disposition ett allmänt hus af så stora dimensioner, och det är lätt förklarligt, att magistraten energiskt motsatte sig hvarje de ryska auktoriteternas försök att för sin räkning begagna det. Skadadt vid de båda belägringarna, särdeles vid den senare, var det ännu icke på 1730-talet fullständigt repareradt. Till en del åter förderfvadt af vådelden år 1738, ställdes det snart härefter i fullt skick och användes till mångahanda ändamål. Utom att rådstugurätten här sammanträdde och äfven kämnersrätten efter dess återinförande (1753), så tjenade det ofta till lokal för tyska skolan och dess lärare samt tyska församlingens gudstjenst; här bodde stadens borgmästare (1740-talet) i många år, och ännu så sent som 1783 upplät stadsstyrelsen hela nedra våningen till bostad åt tyske pastorn Wahl.

Wiborgs gamla rådhus.
24, 8, 95.

Gamla privatbyggnader.

Plansch 13, 14.

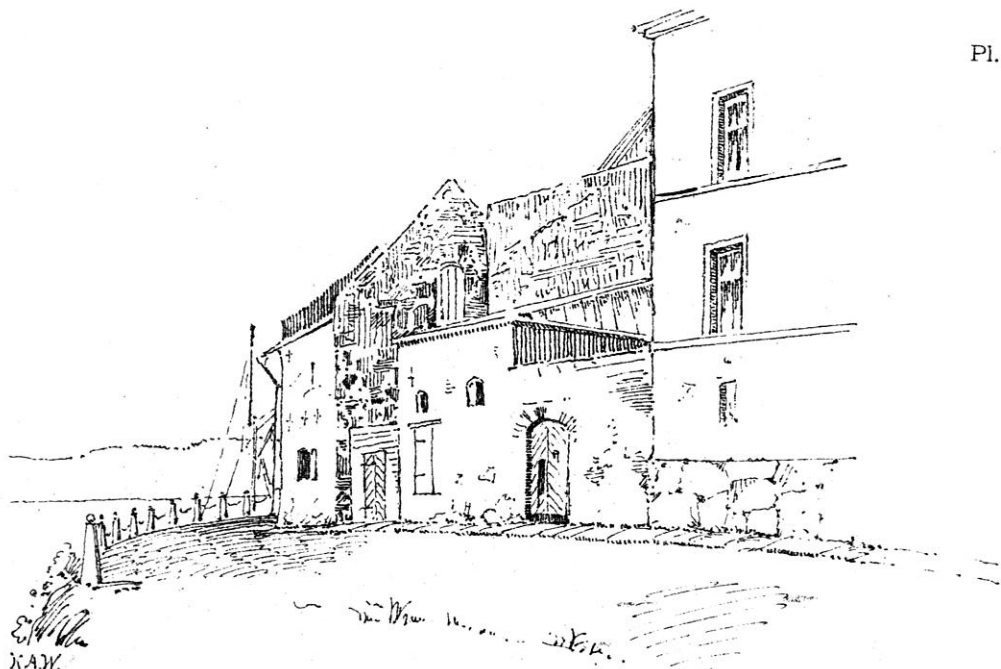
Med regularitetens införande underkastades stadens forna byggnadsförhållanden en genomgripande förändring, som skulle blifvit än större, ifall tillgångarne hade medgifvit dess fullständiga genomförande. Visst rödjades och utvidgades torget och de gamla gatorna rätades till en del, hvarigenom många hus måste flyttas, men snart stego ersättningsanspråken till den höjd, att hvarken regeringen eller kommunen kunde lyssna till dem, och sålunda afstannade redan efter några år nödtvunget och af sig själf hela regulariteten, för att framdeles styckevis tillämpas isynnerhet efter hvarje eldsvåda.

Men på långt när icke alla byggnader hade ett sådant läge, att deras flyttning blef nödvändig. Dit kunna troligen utom andra räknas de, som aftecknats på bild 13, hörande till n. v. tomten n:r 1 vid norra Wallgatan, den forna Karjaports, som i lindrig båge sträckte sig från Runda tornet till rådhusorget. Nu mera begagnas de blott till magasin, men hafva sannolikt förut varit boningshus.

N:r 14 är ett än tydligare prof på den allmänna byggnadsstilen för privata stenhus

i det gamla Wiborg. Såväl byggnadens läge inne på en gård som dettas brist på symmetri i förhållande till gatans sträckning göra det troligt, att vi här hafva en rest från tiden före den nya stadsplanens införande. Bestämningen att husen i Wiborg helst borde uppföras af sten är för resten mycket gammal, ehuru den först från 1600-talets andra och tredje decennier helst litet allmännare realiserades. Vissa förmåner hade också tidigt nog beviljats byggarene af stenhus, och då dessas dimensioner på intet sätt voro bestämda, sökte man slippa för så godt köp som möjligt. Sålunda uppstodo dessa små stenkuber, hvilkas sidor i regeln blott utgjorde cirka 30 fot och hvilka till största delen voro försedda med hvälfda stenkällare under. Att äfven större stenhus, särdeles längre fram, byggdes, behöfver icke tilläggas.

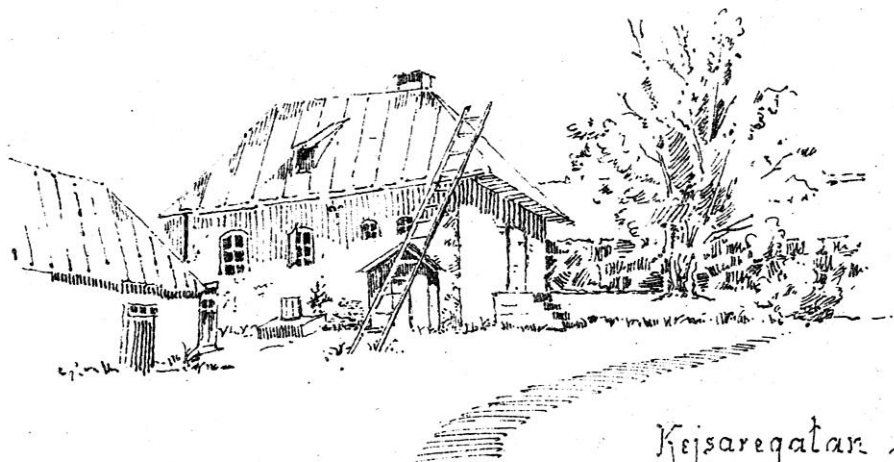

Wiborg 4.8.95.

Kejsaregatan N:10.

Wiborg 22, 8, 95.

K.A.W.

Ankarhufvuden.

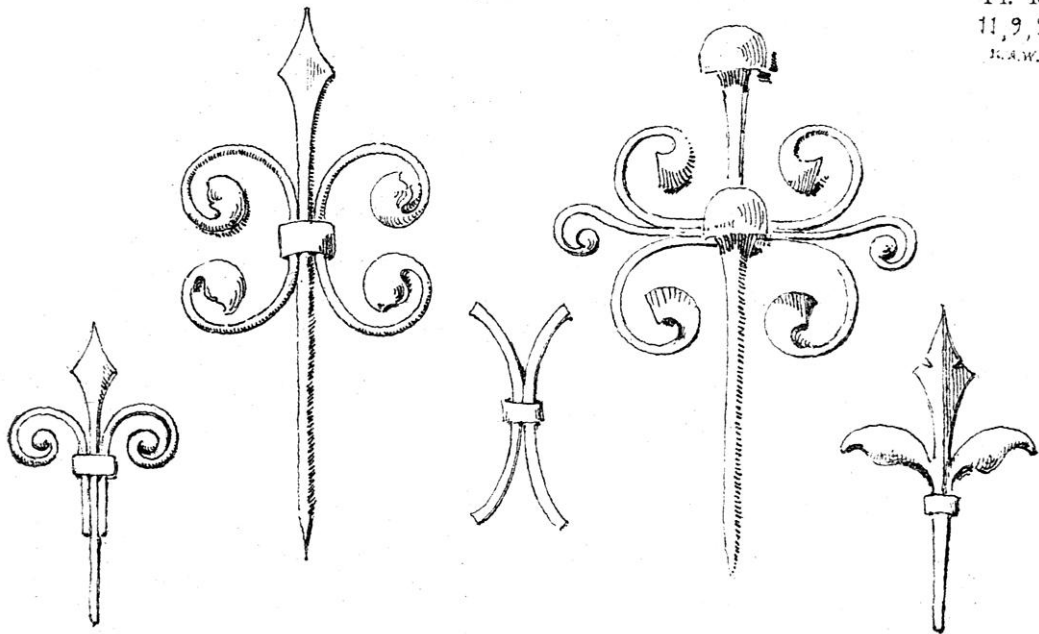
Plansch 15.

Dessa ankarhufvuden af smidjárn utgöra typer från särskilda äldre hus i staden och härstamma delvis, enligt kännares åsigt, från svenska tiden. De voro icke blott en prydnad för ögat, behagligt afbrytande fasadernas enformighet, utan tjenade äfven ett praktiskt ändamål, i det murarne genom själfva ankarjärnen, af hvilka de sammanhöllos, vunno större fasthet. Detta system vore möjligen värdt att oftare tillämpas äfven i våra dagar.

Pl. 15.
11, 9, 95.
J. A. W.

Pantsarlaks bastion.

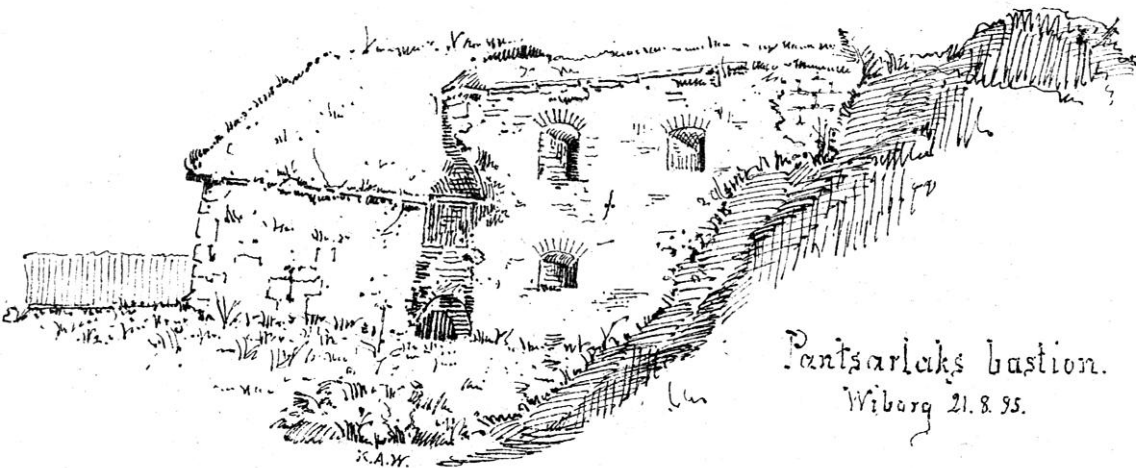
Plansch 16.

Det förut omnämnda hornverket, som uppfördes på Johan III:s tid och som på ena sidan begränsades af den gamla stadsvallen, hade i hvardera ändan af den motsatta kurtinan en stor bastion, som utgjorde den nya befästningens hufvudpunkter. Den på bilden aftecknade, som med hänseende till sitt läge, kallades Pantsarlaks bastion, låg förut vida närmare sjön än nu, sedan vattnet genom markens höjning småningom dragit sig tillbaka. Då den ofta ombyggdes såväl under svenska som ryska tiden, kan hvad däraf i dag återstår, endast gifva en ofullständig föreställning om dess första utseende. Ett stycke längre bort, äfven nära sjön, låg ända in på 1700-talet Pantsarlaks hospital, på samma gång ett fattighus och hem för spetelska. Försedt med egen kyrka och egen prest bildade det liksom en liten värld för sig.

Vy från det nya rådhusstorget, sedt från Pantsarlaks bastion.

Plansch 17.

Ryska Preobraschenska katedralen, hvars öfra delar äro på bilden aftecknade, byggdes på 1780-talet, sedan den gamla domkyrkan icke vidare ansågs för sitt ändamål tillräcklig.

På bilden synes äfven en del af det n. v. hofrättshuset, en byggnad som genom sina äldre öden har en viss historisk betydelse för Wiborg. Uppförd på början af 1780-talet i dimensioner, som då ansågos kolossala, och af en kritisk resande några år senare kallad stadens enda vackra hus, var den bestämd till bostad åt den utnämnde generalguvernören, dåvarande tronföljaren Paul Petrowitschs svåger, prins Friedrich Wilh. Karl af Württemberg-Stuttgart, hvilken här i slutet af år 1783 införde den nya ståthållarförfattningen med dess invecklade mekanism.

Den unge prinsen — han var vid sin hitkomst ännu icke 30 år — synes under sin ryckvisa vistelse på orten hafva lefvat på tämligen stor fot och omgifvits af ett litet hof. Gift sedan 1780 med prinsessan Augusta, dotter till regerande hertigen af Braunschweig-Wolfenbüttel, ett äktenskap som i början var lyckligare än längre fram, och vid sin hit-

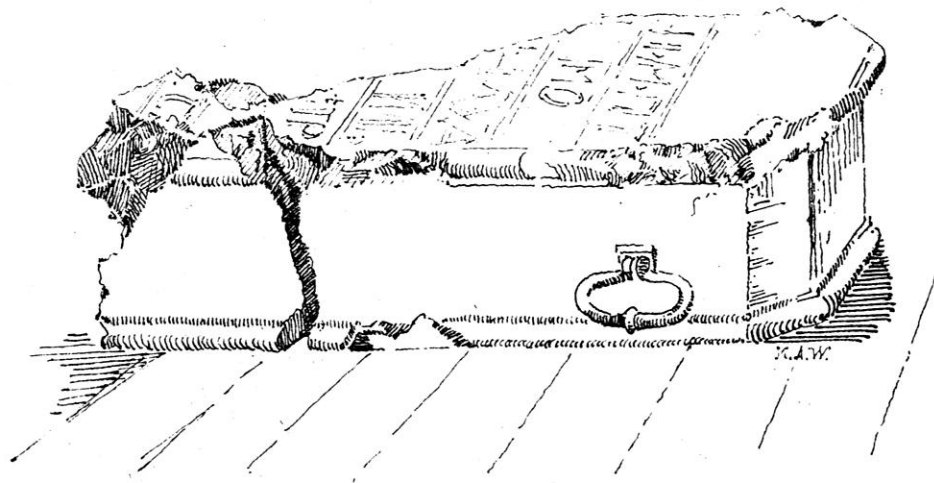
komst ännu i gunst hos kejsarinnan Katarina, började han dock, i följd af sitt ombytliga och ärelystna lynne, snart nog känna leda vid sin anspråkslösa ställning och trakta efter att spela en större roll. Af en författare har till och med det rykte bevarats åt eftervärlden, att han trädte i något slags underhandlingar med svenska regeringen, hvarom Sprengtporten underrättade Katarina, som nu skickade en grefve Anselte till Finland för att bevaka hans steg.

Om hans verksamhet såsom ryska Finlands generalguvernör förefinnas högst få uppgifter, utom den redan nämnda, att införandet af den för finska förhållanden så olämpliga ståthållarförfattningen är förknippadt med hans namn, och att han för sin verksamhet härvid fick emottaga ett nådigt reskript af suveränen. Snart kom han äfven på spänd fot med såväl kejsarinnan som tronföljaren, och misshälligheterna med hans gemål antogo större proportioner, hvilka slutligen ledde till fullständig brytning. Då det icke lyckades honom att få deltaga i kriget mot turkarne år 1787, begärde och fick han sitt formliga afsked ur rysk tjänst och det utan någon af Katarina undertecknad afskedsukas, huru ifrigt hans syster, tronföljarens gemål, än lade sig ut för honom. Såsom bekant, blef han 1803 kurfurste och 1805 konung af Württemberg. Sitt varaktigaste minne i Finland har han förvärfvat såsom en af grundläggarna af Mon Repos park.

Sedan kejsar Paul kort efter sin tronbestigning upphäft ståthållarförfattningen, användes huset till guvernörs residens och andra officiella ändamål.

Katarinarummet i n. v. Posthuset.

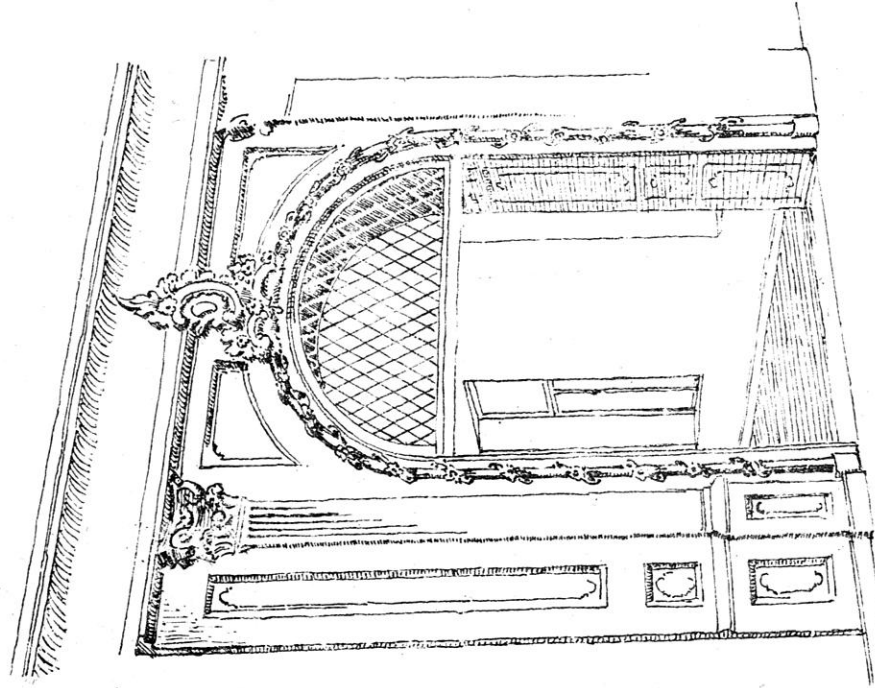
Plansch 19.

Så mycken prakt och lyx hade Wiborg aldrig förut utvecklat, som då det den 16 juni 1783 inom sina vallar skulle emottaga rikets herskarinna Katarina II. Det var kanske icke endast suveränen man ville fira, i egenskap af krönt filosof, i den mening ordet fattades på Voltaires och encyklopedisternes tid, hade hon väckt hela Europas och isynnerhet det litterära Europas beundrande uppmärksamhet.

Den tid, man haft att vidtaga sina förberedelser, hade samvetsgrant begagnats. Man gaf sig icke heller ro att vänta tills den höga personen kommit inom stadens hank och stör; redan vid guvernementets östra gräns emottogs hon af en stor deputation med guvernören Engelhardt i spetsen. Dagen därefter den 16 kl 8 på qvällen anlände hon, följd af en lång och lysande kavalkad af förnämiteder, till Petersburgska förstaden, där en allé för tillfället blifvit planterad och hvars träd voro smyckade med girlander, pyramider och brokiga lanternor. Kanonerna dundrade, alla kyrkklockor rungo, och öfverallt, i staden och förstäderna, hördes då af pukor och trumpetter. Vid ändan af glacin möttes hon af magistra-

ten och deputerade af borgerskapet, anförda af justitie borgmästaren Carpen; på själfva glacin stodo öfverkommendanten baron v. Delvig med alla officerare från gränsbataljonerna, guvernementsrådet v. Schultz med alla civile tjenstemän samt presterskapet, det lutherska och ryska, och framför stadsporten väntade alla damer af stånd och borgerskapets fruar. I själfva staden hade rektor Forsman med alla lärare och elever fattat posto framför den rikt illuminerade och med emblemer och inskrifter prydda katedralskolan. Vid trappan till det för kejsarinnan bestämda huset emottogs hon af dess egare handl. Filip Weckrooth med fru, född Dannenberg af den gamla Wiborgska släkten, och i själfva trappuppgången stodo tolf unga flickor, klädda som nymfer i dräkter af hvit taft, hvilka ur små korgar vid hvarje kejsarinnans steg strödde blommor för hennes fot. En af dem, dotter till den år 1778 aflidne guvernören Nik. Henr. Engelhardt, framräckte på en sammetsdyna en för tillfället författad dikt. Ända till midnatt förblefvo förstäderna, den planterade allén, skeppsbyggnaden, alla stadens boningshus, katedralskolan, stadsportarne och rådhuset illuminerade.

Den 22 på qvällen, då kejsarinnan återvände till Wiborg från Fredrikshamn, där hon sammanträffat med Gustaf III, logerade hon på samma ställe som vid sin första hitkomst, och såsom minnen af hennes härvaro denna gång omnämnas penningegåfvor till uppbyggande af den året förut nedbrunna stadsräkneskolan och till garnisonsskolan, utom dyrbara skänker åt värdsfolket och understöd åt fattiga och sjuka. Den 23 anträdde återfärden till Petersburg.

K. A. W.

»Katharina-rummet»
i n.v. Posthuset i Viborg.

Det rum, där kejsarinnan sof de två nätter hon tillbragte i Wiborg, hörnrummet i öfra våningen af n. v. posthuset, har sedan dess blifvit ombyggt. Bevarade äro blott den afbildade alkovväggen och parkettgolfvet, båda i ren rokoko stil och utmärkta genom rikedom och skönhet.

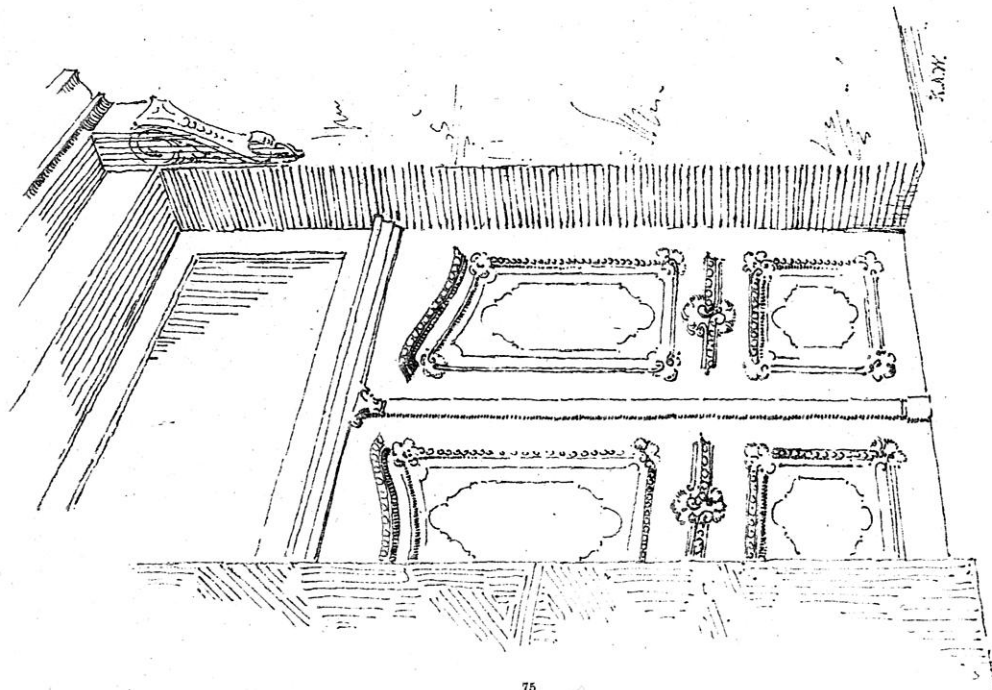

Några byggnadsdetaljer från 1700-talet.

Plansch 20, 21, 22, 25.

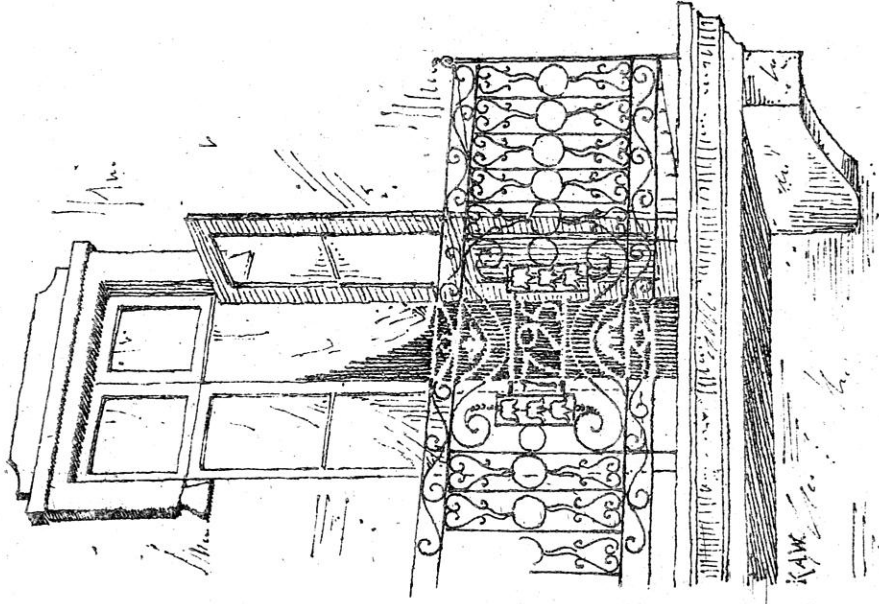
Då Wiborg den 21 juni 1793 åter sköflades af eld, hade det redan fullständigt hunnit hemta sig efter 1738 års brand. »Stadens invånare — skrifver en samtida antecknare — som under sista kriget med Sverige isynnerhet repade sig, voro alla välmående, gatorna jämkade och nyss stenlagda, och det ena stenhuset steg upp efter det andra i största hast, som i prydnad och smak täflade med hvarandra».

På tiden mellan de båda eldsvådorna hyste äfven staden många familjer, som småningom lyckats samla sig rätt stor förmögenhet, ss. Lado, Suthof, Seseman, Weckrooth, Jaenisch, Thesleff, Bartram m. fl. Dessa och många andra till saknade icke medel att låta sina af elden härjade hus uppstå i föryngrad och förbättrad gestalt. Den lifliga byggnadsverksamhet, som herskade på början af 1790-talet, blef därför icke afbruten, utan endast sporrad af den nya vådelden 1793.

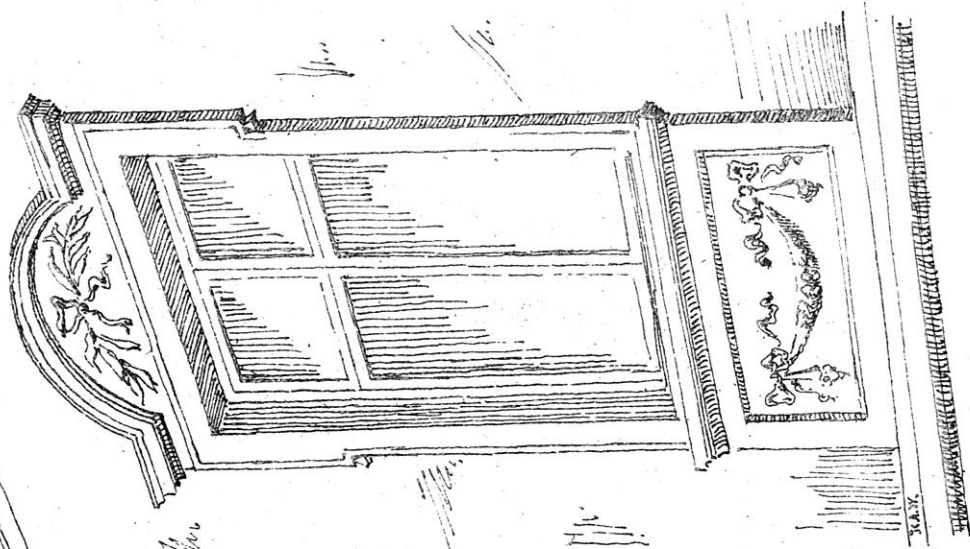

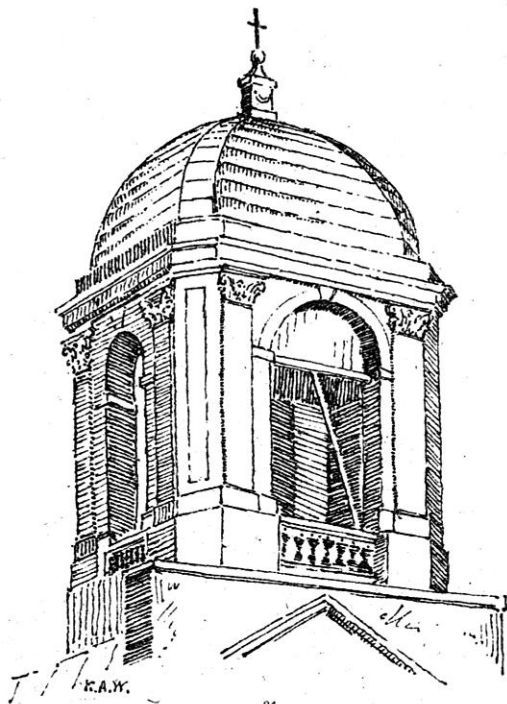

Petri-Pauli kyrkas torn och altardekoration.

Plansch 23, 24.

Det tyska befolkningselementet, som från år 1743 bildade egen församling med egen prest, vann betydlig uppsving genom de många protestantiske tjenstemän, som efterhand och isynnerhet genom ståthållarregeringens införande samlats i Wiborg. Då det nu visade sig, att rådhusalen var för dess gudstjenstliga behof alltför inskränkt, väcktes af dess då varande pastor Aug. Gottfr. Wahl förslag om uppförande af egen kyrka. Planen diskuterades sedan inom det s. k. kyrkokonventet och blef därhän modifierad, att svenska och tyska församlingarna skulle förena sig om uppförande af det projekterade templet och begagna det gemensamt. Enligt en uppgift lades grunden redan år 1791, enligt en annan skedde det först år 1793, sedan man hunnit hemta sig efter branden.

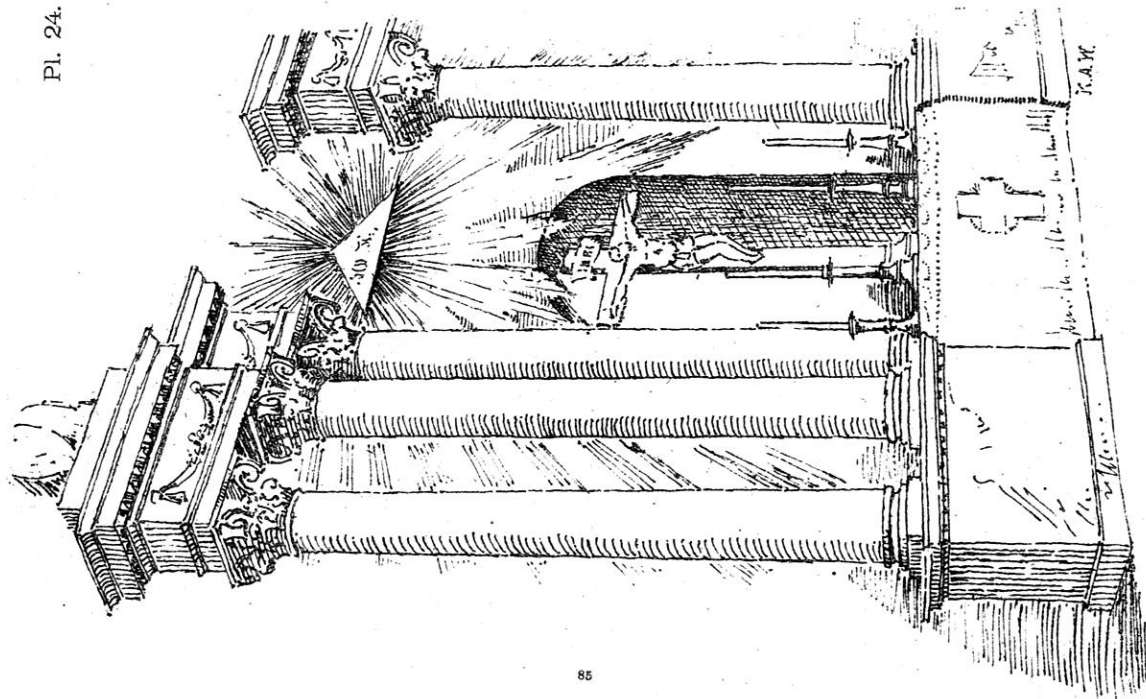
Medel till företaget samlades på mångahanda sätt, genom bidrag af församlingarna, understöd af regeringen, afgifter af de utländska fartygen samt genom de kollekter, som prosten Wahl på en för ändamålet år 1795 företagen resa till Petersburg, Narva, Dorpat, Riga och Reval lyckades hopbringa. År 1796 var byggnaden färdig så när som på dess inre utstyrsel.

Den 29 juni 1799 skedde den solenna invigningen. I stor procession, anförd af de båda församlingarnas prester, af hvilka tyska eftermiddagspredikanten Mattha bar Bibeln på en röd sammetsdyna, domprosten Stråhlman i full messornat och prosten Wahl kalkarne, arkidiakonus Korsberg och vice pastor Pentzelius vinkannorna på silfver fat samt kons. not. Schröder och adjunkten Forsman dopskålarne på silfver tallrikar, gick kl. 9 från Klosterkyrkan till den nya, på hvars trappa guvernören Rydinger, kommandanten gen.-löjtn. Wrangel och hela byggnadskommittén väntade. Invigningstalet hölls från altaret af domprosten Stråhlman och predikan af prosten Wahl, hvilka båda begagnade tyska språket, hvarpå äfven de för tillfället författade verserna voro skrifna.

I våra dagar benämnes denna kyrka Petri-Pauli, men detta är icke dess ursprungliga namn. En officiell notis säger, att den var uppkallad efter kejsar Paul, som härtill gifvit sin »allernådigste tillstädjelse». Detsamma intygas äfven af följande strof ur den vid invigningen afsjungna kantaten.

Nimm o Gott in Deine Hut
Auch des Landes-Vaters Namen,
Der auf diesem Tempel ruht!
Sprich Dein segenvolles Amen
Ueber diesem Namen aus!
Weihe Du ihn für Dein Haus!

Den smakfulla altardekorationen i Ludvig XVI:s stil (bild 24) lofordas särskildt i ett resebref, infördt i Helsingfors Morgonblad under ett af de år, då Joh. Ludv. Runeberg redigerade denna tidning.

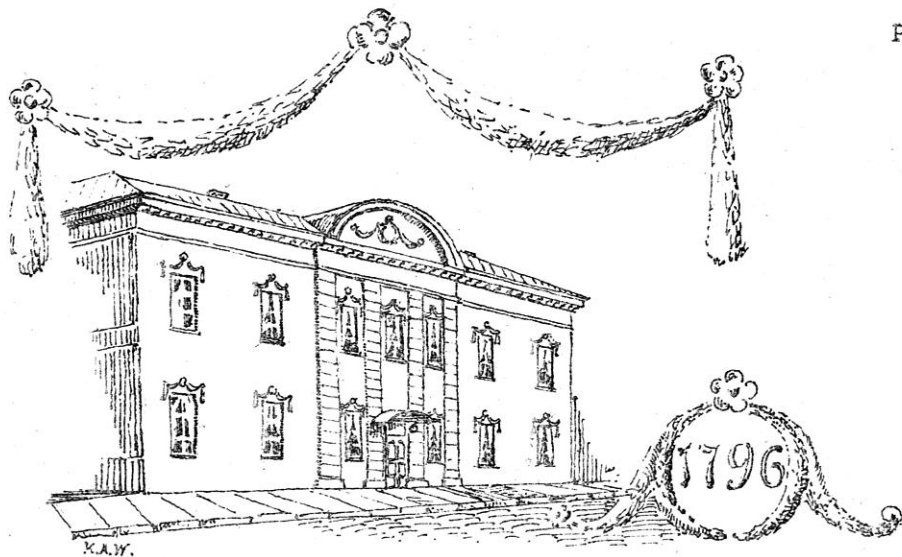
Ett grafmonument från gamla begravningsplatsen i Neitsytniemi.

Plansch 26.

Den länge sedan öfvergifna begravningsplatsen i n. v. Wiborgska förstaden uppstod efter år 1758, då, med anledning af särskilda klagomål, magistraten och konsistorium anbefalldes att uppköpa ett jordstycke för anläggning af en ny sådan.

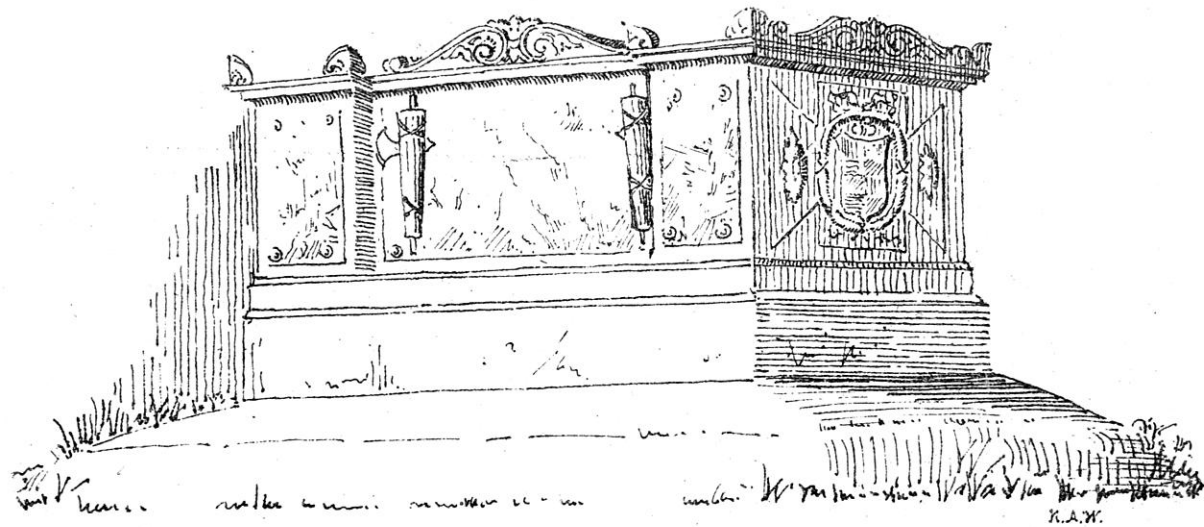
Den märkligaste af de här ännu befintliga grafvårdarne är den aftecknade öfver prins Victor Amadeus af Anhalt-Bernburg-Schaumburg, generallöjtnant i rysk tjenst och stupad i bataljen vid Kärnakoski den 18 april (g. st.) 1790 i en ålder af 46 år och hvars lik hemtades till Wiborg. Monumentet, som har sin plats jämte några andra i en liten inhägnad sqvär på det nu s. k. Brandtorget, utmärker sig genom fint skulpterade ornament i Empirestil och torde uppsatts på början af 1800-talet.

Wiborgs Navigations
Skola.

29.8.95.